

دانش و پژوهش

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

علوم تربیتی و روان‌شناسی

شماره هفتم - بهار ۱۳۸۰

صص ۴۰ - ۲۱

بررسی میزان تأثیر بازیهای نمایشی (پانتومیم) در الگوپذیری مهارتهای اجتماعی در کودکان پیش‌دبستانی

دکتر سید احمد احمدی* - ساغر نورانی**
رئیس هیأت مدیره هیأت مدیره هیأت مدیره هیأت مدیره

چکیده

بازی یک فعالیت طبیعی، مطبوع و دلخواه است که دامنه گسترده‌ای دارد و انجام آن آسان است. بازیها متعددند؛ یکی از انواع بازیها بازی نمایشی است. از راه بازی نمایشی و دادن نقش‌های مختلف به کودکان می‌توان آنان را به بروز رفتارهای خاصی واداشت. از طرف دیگر تماشای بازی نمایشی از جانب کودکان می‌تواند به صورت یادگیری مشاهده‌ای و الگوپذیری از بازیگران، رفتارهای خاصی را برانگیزد. این رفتارها می‌توانند چگونگی برقراری ارتباط اجتماعی باشند.

این تحقیق، به بررسی تأثیر بازیهای نمایشی بر کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی پرداخته است. هشت بازی نمایشی برای کودکان گروه آزمایش تهیه گردید و هر کدام از بازیها تعدادی از مهارتهای اجتماعی را آموزش می‌داد.

*- دانشیار مشاوره دانشگاه اصفهان

** - کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی

گروههای آزمایش و گواه با نمونه‌گیری تصادفی از میان کلاسهای آمادگی کودکانی که خود تصادفاً انتخاب شده بودند برگزیده شدند. مهارتهای اجتماعی برای این کودکان شامل لبخند زدن، احترام گذاشتن به دیگران، پیوستن به فعالیتهای در حال انجام، دعوت کردن دیگران، مهارتهای گفت و شنود، همکاری، پیوستن به جمع و توجه به ظاهر آراسته داشتن بود. بازیهای نمایشی با کمک گروه بازیگر اجرا می‌شد و گروه تماشاگر مشاهده می‌کرد. قبل و بعد از بازیهای نمایشی آزمون مهارتهای اجتماعی از دو گروه آزمایش و گواه به عمل آمد. پس از تجزیه و تحلیل نمرات مشخص شد که اجرای بازیهای نمایشی در کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش‌دستانی مؤثر نبوده است ($Z=1/82$ ، $P>0/05$).

همچنین تماشای بازیهای نمایشی در کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش‌دستانی مؤثر نبوده است. ($Z=0/1493$ ، $P>0/05$) میان دختران و پسران در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق اجرای بازیهای نمایشی تفاوت دیده نشد، ($Z=1/7254$ ، $P>0/05$)، ولی میان دختران و پسران در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق تماشای بازیهای نمایشی تفاوت، معنادار بود. ($P<0/05$)، شاید کودکان از تماشای نمایش نتیجه بگیرند، ولی از انجام آنها مهارتی نیاموزند.

مقدمه

بازی در زندگی کودکان نقش حساس و مهمی دارد. کودکان نه تنها از بازی لذت می‌برند، بلکه در ضمن بازی فرصتهایی را برای بیان احساسات خود پیدا می‌کنند. کودکان ضمن بازی چگونگی ابراز عواطف و کنترل آنها را فرا می‌گیرند (سلاوین، ۱۹۹۴). یکی از نتایج بازی برای کودکان کسب مهارتهای اجتماعی است. کسب مهارتهای اجتماعی فرایندی است که در آن معیارها، مهارتها، انگیزه‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی شکل می‌گیرد. خانواده، همسالان و معلمان در امر پرورش مهارتهای اجتماعی شرکت دارند. هر گروه رفتاری را به نمایش می‌گذارد و کودک از طریق یادگیری مشاهده‌ای آن را می‌آموزد (هترینگتون و پارک، ۱۳۷۳).

مربی می‌تواند با ایجاد تغییراتی در موقعیتهای آموزشی فرصتی را برای کودکان ایجاد کند تا سطح مهارتهای اجتماعی خود را ارتقا بخشند. یکی از این فرصتها انجام

بازی است. در بازی کودک می‌تواند مهارت‌های اجتماعی را تمرین یا مشاهده کند. برای کودکان اجرای نمایش نوعی نقش اجتماعی است که در آن نقش‌هایی را ایفا می‌کنند (سلاوین، ۱۹۹۴).

در نمایشها تعدادی بازیگر شرکت دارند و الگوهای اجتماعی را در قالب‌های خاص به نمایش می‌گذارند. آنان حالتها، تصورات، اندیشه‌ها و رفتارهای عینی را به مشاهده‌کنندگان ابراز و القا می‌کنند. نمایش هم بر مخاطبان نمایش و هم بر بازیگران تأثیر می‌گذارد (مقدسی، ۱۳۷۲). در این بازیها کودک با حرکاتی که به بدن خویش می‌دهد دیگران را متوجه منظور خود می‌نماید. مثلاً بازیگر بدون آنکه از فرآیند کلامی استفاده کند از خواب بیدار می‌شود. دست و صورتش را می‌شوید و سپس مشغول پوشیدن لباس و شانه زدن موهایش می‌شود. این نمایش ساده اگر به‌خوبی اجرا شود می‌تواند یک برنامه ساده نظافت را یاد دهد و این همان کار طاقت‌فرسایی است که یک مربی با دستور دادن و گفتن مکرر متحمل می‌شود (مقدسی، ۱۳۷۲).

برای آنکه کودک بتواند عملی را به‌درستی انجام دهد و یا مهارتی را یاد گرفته و آن را به‌کار بندد، می‌توان ترتیبی داد تا آن رفتار مطلوب را در دیگران مشاهده کند، به‌خصوص در افرادی که ارزش خاصی برای کودک دارند (ریاحی، ۱۳۷۰). این تحقیق نوعی یادگیری اجتماعی را بررسی می‌کند و انتظار می‌رود که کودکان با تماشای نمایشی که در آنها مهارت‌های اجتماعی به نمایش گذاشته می‌شوند آنها را الگوی رفتاری خود قرار دهند و آنها را فراگیرند. همچنین انتظار می‌رود که کودکان با ایفای نقش و نمایش مهارت‌های اجتماعی آنها را به‌خوبی یاد بگیرند. این تحقیق میزان تأثیر تماشا و ایفای نقش در بازیهای نمایشی را بر کسب مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی مورد سنجش قرار می‌دهد.

سابقه تحقیق

تاریخچه یادگیری از طریق مشاهده به یونان باستان و زمان افلاطون و ارسطو برمی‌گردد. در یونان باستان آموزش و پرورش عبارت از انتخاب بهترین سرمشق یا الگوها برای ارائه به شاگردان بود تا آنان ویژگیهای این سرمشق‌ها را مشاهده و تقلید کنند.

ثرن‌دایک،^۱ نخستین کسی بود که یادگیری مشاهده‌ای را به‌طور علمی مطالعه کرد (هرگنهان، ۱۹۷۴). واتسون آزمایش‌های ثرن‌دایک را انجام داد، ولی گواهی برای یادگیری مشاهده‌ای نیافت. میلر و دالارد^۲ معتقد به یادگیری مشاهده‌ای بودند و اعتقاد داشتند، اگر رفتار تقلیدی تقویت شود، مانند هر یادگیری دیگری نیرومند خواهد شد. بندورا^۳ در زمینه‌ی الگوپذیری مستقیم و الگوپرداری نمادین تحقیقاتی را انجام داد و متوجه شد که الگوپذیری مستقیم مؤثرتر است (راس، ۱۳۷۵).

مورنو، پدر نمایش روانی و نمایش اجتماعی در بخشی از نظریه خود به اصل ایفای نقش پرداخت. او معتقد بود که نمایش می‌تواند بر منش و رفتار بازیگران اثر بگذارد. انسان می‌تواند دنیا را از چشم دیگران ببیند و یا نقش آنان را ایفا کند و در نتیجه اشتباه‌های خود را جبران نماید (گنجی، ۱۳۷۴).

ویور (۱۹۹۲) در پژوهشی تعدادی از طرح‌های نمایشی تئاتر کودکان را انتخاب کرد و کودکان هفت کلاس را در مدرسه‌ای دولتی در کانادا برگزید تا آن نقش‌ها را بازی کنند. او تأثیر این نمایش‌ها را بر کودکان بازیگر و حضار تجزیه و تحلیل کرد. پس از تحلیل نتایج تغییرات قابل توجهی نشان داده نشد. بدین معنی که بازیها تأثیر معناداری بر رفتار کودکان نداشت.

فرضیه‌های تحقیق

۱- اجرای بازیهای نمایشی بر کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد.
۲- تماشای بازیهای نمایشی بر کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد.

۳- بین دختران و پسران پیش‌دبستانی در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق اجرای بازیهای نمایشی تفاوت معناداری وجود دارد.

۴- بین دختران و پسران پیش‌دبستانی در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق تماشای بازیهای نمایشی تفاوت معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

این تحقیق شبه تجربی است، زیرا کنترل همه متغیرها کاملاً امکان پذیر نیست. تحقیق بر روی گروه آزمایش و گواه با پیش آزمون و پس آزمون اجرا گردید. جامعه تحقیق کودکان پیش دبستانی ۵ و ۶ ساله شهر اصفهان در سال تحصیلی ۷۵-۱۳۷۴ بودند. ابتدا از میان کودکان شهر اصفهان یکی به صورت تصادفی انتخاب گردید. از این کودکان دو کلاس با ۵۴ کودک به صورت تصادفی انتخاب شدند و به حکم قرعه یکی از دو کلاس با ۲۸ کودک به عنوان گروه آزمایشی و یکی از آنها با ۲۶ کودک به عنوان گروه گواه جایگزین شدند. مجدداً گروه آزمایش به صورت تصادفی به دو گروه بازیگر و تماشاگر (هر گروه ۱۴ نفر) تقسیم شدند.

ابزار تحقیق

۱- آزمون مهارتهای اجتماعی کودکان

برای تهیه این آزمون هشت مهارت اجتماعی کودکان که براساس تحلیل عوامل به دست آمده بود (کارتلج و میلبرن،^۱ ترجمه نظری نژاد، ۱۳۷۲) به عنوان مقوله های آزمون مهارتهای اجتماعی در نظر گرفته شد. این هشت مقوله عبارت بودند از: مهارتهای لبخند زدن، احترام گذاشتن به دیگران، پیوستن به گروه و توجه به ظاهر آراسته دیگران، مهارتهای گفت و شنود، همکاری، پیوستن به گروه و توجه به ظاهر آراسته خویش. سپس برای هر مقوله پنج سؤال طرح شد و با طیف لیکرت،^۲ «کاملاً»، «غالباً»، «گاهی»، «به ندرت» و «اصلاً» تنظیم گردید. آنگاه پرسشنامه به استادان متخصص روان شناسی کودکان و سنجش و اندازه گیری و همچنین مربیان با تجربه مهد کودک های اصفهان برای بررسی و اظهار نظر داده شد. با اعمال نظر استادان در محتوای پرسشها و نظر مربیان مهد کودک در رسایی و روشن نمودن مفاهیم، پرسشنامه از نظر روایی محتوایی و صوری تأیید گردید. سپس پرسشنامه بر روی صد کودک پیش دبستانی که از نظر مدیران و مربیان به عنوان کودکان اجتماعی مشخص گردیده بودند، اجرا شد و با استفاده از روش دو نیم کردن، اعتبار پرسشنامه محاسبه گردید. ضریب اعتبار پرسشنامه ۰/۹۷ به دست آمد (آزمون مهارتهای اجتماعی کودکان پیوست است).

۲- بازیهای نمایشی

هشت بازی نمایشی بر اساس کتابهایی که کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان برای گروه سنی «ب» (۵ و ۶ ساله)، انتشار داده و مهارتهای اجتماعی را در خود جای داده است، تنظیم شد. بازیها مورد تأیید استادان متخصص قرار گرفت و در یک گروه پیش‌دستانی به صورت آزمایشی اجرا شد و پس از رفع اشکالات اجرایی در گروه آزمایش به اجرا درآمد. برای نمونه بازی نمایشی پنجم آورده می‌شود.

بازی نمایشی شماره ۵ «هدف: همکاری و لبخندزدن»

شیوه اجرا

- نمایش بین سه نفر که نقش‌های آنان مادر و دو بچه است اجرا می‌شود و در محلی است که کتابها و اسباب‌بازیها روی زمین پخش شده است.
- یکی از کودکان کتابی را برداشته و آنرا ورق می‌زند.
- کودک دیگر به طرف او رفته و سعی می‌کند که کتاب را بگیرد.
- دو کودک برای به دست آوردن کتاب با یکدیگر بحث می‌کنند.
- کودک دوم کتاب را می‌گیرد.
- کودک اول گریه‌کنان نزد مادر می‌رود.
- کودک با اشاره به مادر می‌گوید که دیگری کتاب را از او گرفته است.
- مادر کتاب دیگری به کودک می‌دهد.
- مادر به طرف کودک دیگر رفته و به او اخم کرده و ابراز ناراحتی می‌کند.
- دو کودک کتابها را کمی ورق زده و آنها را روی زمین می‌اندازند.
- کودک دوم به سمت اسباب‌بازیها می‌رود یکی از آنها را بر می‌دارد و شروع به بازی می‌کند.
- کودک اول به طرف کودک دوم می‌رود اسباب بازی او را به زور می‌گیرد.
- این بار کودک دوم گریه‌کنان پیش مادر می‌رود و آنچه اتفاق افتاده را با اشاره به مادر می‌گوید.
- مادر اسباب بازی دیگری به کودک دوم می‌دهد.
- مادر به سمت کودک اول رفته با اخم به او اظهار ناراحتی می‌کند.
- مادر شروع به جمع کردن اسباب‌بازیها و کتابها می‌کند.

- سپس مادر به نشانه کمر درد دست خود را به کمر می‌گذارد و به گوشه اتاق می‌رود و می‌نشیند.
- کودکان به مادر نگاه می‌کنند و از جای خود بلند می‌شوند.
- هر دو کودک به کمک یکدیگر شروع به جمع‌آوری اسباب‌بازیها می‌کنند.
- سپس کودکان کتابها را جمع کرده و در قفسه کتاب می‌گذارند.
- در آخر اتاق را تمیز می‌کنند.
- کودکان نزد مادر خود می‌روند.
- مادر هر دو را می‌بوسد و دستی به سر آنها می‌کشد و به آنها لبخند می‌زند.
- هر دو کودک دست یکدیگر را گرفته، از داخل قفسه کتابها، کتابی را بر می‌دارند.
- آن دو کنار یکدیگر می‌نشینند و کتاب را با هم ورق می‌زنند.

نتایج تحقیق

فرضیه اول: اجرای بازیهای نمایشی بر کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر دارد. جدول ۱ نتایج مربوط به این فرضیه را نشان می‌دهد.

جدول ۱- نتایج مربوط به کسب مهارتهای اجتماعی در گروه بازیگر و گواه

گروه	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
آزمایش (بازیگر)	۱۴	۲۴/۷۹	-۱/۸۲	۰/۰۶
گواه	۲۶	۱۸/۱۹		

براساس جدول ۱، $Z = -1/82$ و از Z جدول در سطح $0/05$ کمتر است و نشان می‌دهد که تفاوت به دست آمده معنادار نیست. یعنی اجرای بازیهای نمایشی بر کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی تأثیر نداشته است.

در جدول ۲ نتیجه اجرای بازیهای نمایشی بر مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی کودکان پیش‌دبستانی آمده است.

جدول ۲- نتیجه اجرای بازیهای نمایشی بر مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی در کودکان پیش دبستانی

ردیف	مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
۱	لبخند زدن	۱۴	۲۶/۵۴	-۲/۵۹	۰/۰۰۹
۲	احترام گذاشتن به دیگران	۱۴	۲۴/۳۲	-۱/۷۲	۰/۰۸
۳	پیوستن به فعالیتهای در حال انجام	۱۴	۲۴/۷۵	-۱/۸۱	۰/۰۶
۴	دعوت کردن دیگران	۱۴	۲۵/۳۹	-۲/۰۷	۰/۰۳
۵	مهارتهای گفت و شنود	۱۴	۲۴/۹۳	-۱/۹۰	۰/۰۵
۶	همکاری	۱۴	۲۵/۸۶	-۲/۳۸	۰/۰۱
۷	پیوستن به جمع	۱۴	۲۴/۸۹	-۱/۸۴	۰/۰۶
۸	توجه به ظاهر آراسته داشتن	۱۴	۲۵/۷۹	-۲/۲۵	۰/۰۲

بر اساس جدول ۲ اجرای بازیهای نمایشی بر مهارتهای لبخند زدن، دعوت کردن دیگران، همکاری و توجه به ظاهر آراسته داشتن تأثیر داشته است. فرضیه دوم: تماشای بازیهای نمایشی بر کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش دبستانی تأثیر دارد نتایج این فرضیه در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- نتیجه تماشای بازیهای نمایشی بر کسب مهارتهای اجتماعی در کودکان پیش دبستانی

گروه	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
آزمایش (تماشاگر)	۱۴	۲۰/۱۴	-۰/۱۴	۰/۸
گواه	۲۶	۲۰/۶۹		

براساس جدول ۳، $Z = -0/14$ و در سطح $0/05$ از Z جدول کوچکتر است. بنابراین تفاوت میان دو گروه معنادار نیست یعنی تماشای بازیهای نمایشی در کسب مهارتهای اجتماعی کودکان پیش دبستانی تأثیر نداشته است. در جدول ۴ نتیجه تماشای بازیهای نمایشی بر مهارتهای فرعی مهارتهای اجتماعی کودکان پیش دبستانی آمده است.

جدول ۴. نتیجه تماشای بازیهای نمایشی بر مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی در کودکان پیش دبستانی

ردیف	مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
۱	لبخند زدن	۱۴	۲۵/۶۴	-۲/۱۹	۰/۰۲
۲	احترام گذاشتن به دیگران	۱۴	۲۱/۳۹	-۰/۴۰	۰/۶
۳	پیوستن به فعالیتهای در حال انجام	۱۴	۲۳/۰۷	-۱/۰۸	۰/۲
۴	دعوت کردن دیگران	۱۴	۲۱/۲۱	-۰/۳۰	۰/۷
۵	مهارتهای گفت و شنود	۱۴	۲۱/۶۴	-۰/۵۰	۰/۶
۶	تشریک مساعی	۱۴	۲۱/۳۶	-۰/۴۳	۰/۶
۷	پیوستن به جمع	۱۴	۲۱/۱۴	-۰/۲۶	۰/۷
۸	توجه به ظاهر آراسته داشتن	۱۴	۲۰/۱۴	-۰/۱۴	۰/۸

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که تماشای بازیهای نمایشی تنها بر مهارت لبخند زدن تأثیر داشته است.

فرضیه سوم: بین دختران و پسران پیش دبستانی در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق اجرای بازیهای نمایشی تفاوت معناداری وجود دارد. جدول ۵ نتایج مربوط به این فرضیه را نشان می‌دهد.

جدول ۵- مقایسه تأثیر اجرای بازیهای نمایشی در دختران و پسران پیش دبستانی

گروه	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
پسر	۷	۹/۱۴	-۱/۷۲	۰/۸
دختر	۷	۵/۸۶		

براساس جدول ۵ میان کسب مهارت‌های اجتماعی از طریق اجرای بازیهای نمایشی بین دختران و پسران تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول ۶ نتیجه اجرای بازیهای نمایشی بر مهارت‌های فرعی مهارت‌های اجتماعی کودکان پیش دبستانی را نشان می‌دهد.

جدول ۶- مقایسه تأثیر اجرای بازیهای نمایشی بین دختران و پسران پیش دبستانی

در مهارت‌های فرعی

ردیف	مهارت‌های فرعی مهارت اجتماعی	تعداد	میانگین رتبه‌ای دختران	میانگین رتبه‌ای پسران	Z	P
۱	لیخند زدن	۱۴	۶	۹	-۱/۸	۰/۰۶
۲	احترام گذاشتن به دیگران	۱۴	۶/۷۱	۸/۲۹	-۰/۸	۰/۰۲
۳	پیوستن به فعالیتهای در حال انجام	۱۴	۵/۵۰	۹/۵۰	-۲/۲	۰/۰۲
۴	دعوت کردن دیگران	۱۴	۵/۱۴	۹/۸۶	-۲/۳	۰/۰۱
۵	مهارت‌های گفت‌وشنود	۱۴	۵/۲۱	۹/۷۹	-۲/۲	۰/۰۲
۶	تشریک مساعی	۱۴	۵/۷۱	۹/۲۹	-۱/۷	۰/۰۷
۷	پیوستن به جمع	۱۴	۵/۷۹	۹/۲۱	-۱/۷	۰/۰۷
۸	توجه به ظاهر آراسته داشتن	۱۴	۶	۹	-۱/۶	۰/۱

بین دختران و پسران بازیگر بازیهای نمایشی در مهارتهای اجتماعی، احترام گذاشتن به دیگران، پیوستن به فعالیتهای در حال انجام، دعوت کردن دیگران و مهارتهای گفت و شنود تفاوت معناداری وجود داشته و بازیهای پسران بیش از دختران بر کسب این مهارتها تأثیر داشته است.

فرضیه چهارم: بین دختران و پسران پیش دبستانی در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق بازیهای نمایشی تفاوت معناداری وجود دارد. جدول ۷ نتایج مربوط به این فرضیه را نشان می دهد.

جدول ۷- مقایسه تأثیر تماشای بازیهای نمایشی در دختران و پسران پیش دبستانی

گروه	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
پسر	۷	۵/۱۴	-۲/۳۵۰۷	۰/۰۱۸۷
دختر	۷	۹/۸۶		

همان طور که در جدول ۷ مشاهده می شود $Z = -۲/۳۵$ و از Z جدول در سطح $۰/۰۵$ بزرگتر است. بنابراین تفاوت بین دختران و پسران از نظر آماری معنادار است و تماشای بازیهای نمایشی بر دختران در کسب مهارتهای اجتماعی آنان تأثیر بیشتری داشته است.

جدول ۸ تأثیر تماشای بازیهای نمایشی دختران و پسران پیش دبستانی در مهارتهای فرعی را نشان می دهد.

طبق جدول ۸ در مهارتهای فرعی، تنها در مهارتهای گفت و شنود، پیوستن به جمع و توجه به ظاهر آراسته داشتن، دختران و پسران تماشاگر، تفاوت داشته اند و در بقیه مهارتها، تفاوت معنادار نبوده است.

جدول ۸- مقایسه تأثیر تماشای بازیهای نمایشی بین دختران و پسران پیش دبستانی در مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی

ردیف	مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی	تعداد	میانگین رتبه‌های میانگین رتبه‌ای		P	Z
			دختران	پسران		
۱	لبخند زدن	۱۴	۶/۴۳	۸/۵۷	۰/۲	-۱/۲
۲	احترام گذاشتن به دیگران	۱۴	۶/۷۱	۸/۲۹	۰/۴	-۰/۷
۳	پیوستن به فعالیتهای در حال انجام	۱۴	۵/۷۱	۹/۲۹	۰/۰۸	-۱/۷
۴	دعوت کردن دیگران	۱۴	۵/۸۶	۹/۱۴	۰/۱	-۱/۶
۵	مهارتهای گفت‌وشنود	۱۴	۵/۴۳	۹/۵۷	۰/۰۲	-۲/۱
۶	تشریک مساعی	۱۴	۶/۱۴	۸/۸۶	۰/۰۹	-۱/۶
۷	پیوستن به جمع	۱۴	۵/۰۷	۹/۹۳	۰/۰۲	-۲/۲
۸	توجه به ظاهر آراسته داشتن	۱۴	۴/۶۴	۱۰/۳۶	۰/۰۰۶	-۲/۷

جدولهای ۹ و ۱۰ و ۱۱ نتایج گروه بازیگر و تماشاگر را در کسب مهارتهای اجتماعی نشان می‌دهد.

طبق جدول ۹ تفاوت موجود بین گروه بازیگر و تماشاگر معنادار نیست. تفاوتی که بین دو گروه بر اثر ایفای نقش و تماشای بازی نمایشی به وجود آمده، قابل توجه نیست.

جدول ۹- مقایسه دو گروه بازیگر و تماشاگر در کسب مهارتهای اجتماعی

گروه	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
بازیگر	۱۴	۱۷/۳۲	-۱/۹	۰/۰۵
تماشاگر	۱۴	۱۱/۶۸		

جدول ۱۰- مقایسه تأثیر اجرا و تماشای بازیهای نمایشی
در پسران پیش دبستانی

گروه	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
بازیگر	۷	۱۰/۷۱	-۳/۰۷	۰/۰۰۲
تماشاگر	۷	۴/۲۹		

تحلیل آماری معنادار بودن تفاوت بین دو گروه بازیگر و تماشاگر پسر را نشان می‌دهد. یعنی پسران بازیگر مهارت اجتماعی بیشتری کسب کرده‌اند. جدول ۱۱ یادگیری مهارت‌های اجتماعی را از طریق ایفای نقش و مشاهده در گروه دختران مورد مقایسه قرار می‌دهد. آنچه که به دست آمده نشان‌دهنده تفاوت معنادار بین این دو گروه نیست.

جدول ۱۱- مقایسه تأثیر اجرا و تماشای بازیهای نمایشی
در دختران پیش دبستانی

گروه	تعداد	میانگین رتبه‌ای	Z	P
بازیگر	۷	۶/۹۳	-۰/۵۵	۰/۵
تماشاگر	۷	۸/۰۷		

بحث و نتیجه‌گیری

۱- اجرای نمایشهای پانتومیم در کودکان پسر و دختر پنج و شش ساله تغییر قابل توجهی در مهارت‌های اجتماعی آنان نداده است. ($P=0/06$ ، جدول شماره ۱) با در نظر گرفتن تحقیقاتی که دربارهٔ تئاتر کودکان انجام شده است، این نتیجه یافته‌های ویور (۱۹۹۲) را تأیید می‌کند.

در تحقیق یاد شده تعدادی طرحهای نمایشی مشترک تئاتر کودکان انتخاب شد و کودکان آن نقش‌ها را ایفا کردند. در این پژوهش نیز تغییری در رفتار کودکان مشاهده نشد. نتیجهٔ این تحقیق با نظر مورنو که معتقد بود نمایش می‌تواند بر منش و رفتار بازیگران اثر بگذارد و همچنین با تجربیات واگنر (به نقل از هرگنهان، ۱۳۷۴)، که او نیز معتقد به تأثیر ایفای نقش در اصلاح رفتار، به‌خصوص رفتارهای پرخاشگرانه بود متفاوت است. اکثر تحقیقات انجام شده، برای درمان پرخاشگری از راه ایفای نقش در نوجوانان و جوانان بوده و نتیجهٔ مطلوب را از این طریق نشان داده است. شاید تفاوت نتایج به دلیل سن کم کودکان در تحقیق حاضر و مشکل بودن فهم پانتومیم برای آنان بوده است.

۲- تماشای نمایشهای پانتومیم نیز باعث کسب مهارت‌های اجتماعی کودکان دختر و پسر پنج و شش ساله نشده است. ($P=0/8$ ، جدول شماره ۳) این یافته با نتایجی که بندورا و سایر همکاران (به نقل از هترینگتون، ۱۳۷۳) در یادگیری مشاهده‌ای انجام دادند متفاوت بود. بندورا و همکاران در تحقیقات خود نتیجه گرفتند که یادگیری مشاهده‌ای به‌خصوص اگر نتیجهٔ عمل الگو، یعنی پاداش و تنبیه مورد مشاهده باشد، مؤثر است در این تحقیق با مشاهدهٔ الگو، یادگیری مهارت‌های اجتماعی صورت نگرفت.

در تحقیقی که ویور (۱۹۹۲) در زمینهٔ یادگیری از طریق مشاهدهٔ نمایش کودکان انجام داد، نتایج معناداری به دست نیامد. دلیل کسب نکردن مهارت‌های اجتماعی ممکن است اشکال کودکان از فهم خود نمایش و یا اشکال در فهم منظور و نتیجهٔ نمایش باشد.

۳- در مقایسه‌ای که میان گروههای بازیگر و تماشاگر انجام شد (جدول شماره ۹) در سطح آلفای ۰/۰۵ تفاوت معناداری به دست نیامد. این نتیجه با تحقیقات بندورا و همکاران (به نقل از هترینگتون، ۱۳۷۳) اختلاف دارد. آنان معتقد بودند در صورتی که شخص خود در موقعیت خاص قرار گیرد یادگیری بهتر صورت خواهد گرفت تا آنکه فقط به مشاهده الگو پردازد، ولی نتیجه به دست آمده از این تحقیق تفاوت بارزی میان دو گروه نشان نداد. شاید دلیل این امر برنامه‌های خارج از مهد و یا آموزشهایی باشد که خانواده و مربیان کودکان داده‌اند.

۴- در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق اجرای پانتومیم بین دختران و پسران تفاوتی مشاهده نشد (جدول شماره ۵). این نتیجه با نظر نیل (۱۹۷۸) اختلاف دارد. نیل معتقد بود که دخترها، آمادگی بیشتری در یادگیری از طریق نمایش از خود نشان می‌دهند. برای انجام این نوع بازی توانایی قرار دادن خود در شخصیت دیگران لازم است و دخترها این عمل را بهتر انجام می‌دهند و خود را بیشتر درگیر نقش می‌کنند (نیل ۱۳۷۳). دلیل این عدم تفاوت بین دختران و پسران می‌تواند برنامه‌های مخصوص مهد کودک مانند قصه‌گویی و شعرخوانی باشد که اولیای کودکان طرح‌ریزی می‌کنند. چون این برنامه‌ها را مربیان انجام دادند، توانست به عنوان یک متغیر مزاحم عمل کند و تفاوت میان این دو گروه را به حداقل برساند.

۵- میان دختران و پسران در کسب مهارتهای اجتماعی از طریق تماشای نمایش تفاوت وجود داشت (جدول شماره ۷، $P=0/01$). با مراجعه به میانگین به دست آمده از این دو گروه می‌توان استنباط کرد که دختران در یادگیری مهارتهای اجتماعی از طریق مشاهده موفق‌تر از پسران بودند. دلیل این امر می‌تواند دقت بیشتر دختران به پانتومیم باشد که خود باعث درک بهتر از نمایشها می‌گردد. از طرف دیگر ممکن است گروه پسران حوصله دیدن نمایشهای بدون کلام را نداشته‌اند.

۶- بین گروههای بازیگر و تماشاگر پسران در کسب مهارتهای اجتماعی تفاوتی معنادار به دست آمد (جدول شماره ۱۰، $P=0/002$). با مراجعه به میانگین دو گروه می‌توان استنباط کرد که گروه بازیگر با میانگین رتبه‌ای ۱۰/۷۱ موفق‌تر از گروه تماشاگر با میانگین رتبه‌ای ۴/۲۹ بودند. این امر می‌تواند به دلیل درگیری

پسرهای بازیگر با موضوع و درک بهتر نمایشهای پانتومیم باشد. پسرهای تماشاگر ممکن است خوب متوجه مفاهیم نشده باشند و بنابراین نتوانستند یادگیری کاملی داشته باشند.

۷- میان گروه بازیگر و تماشاگر دختران در کسب مهارتهای اجتماعی در سطح آلفای ۰/۰۵ تفاوت معنی داری وجود نداشت (جدول شماره ۱۱، $P=0/5$). دلیل احتمالی این امر می تواند آموزشهای کودکانستانی باشد که در مورد همه کودکان انجام شده است و می تواند تأثیرات احتمالی پانتومیم را خنثی کند. برای به دست آوردن نتیجه دقیقتر پیشنهاد می شود پژوهشگران در این زمینه اقدام کرده و دلایل چنین نتایجی را جست و جو نمایند.

۸- مقایسه دو گروه بازیگر و گواه در مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی، در جدول ۲ آمده است. جدول ۲ نشان داد که تفاوت معنی داری بین دو گروه بازیگر و گواه در مهارتهای لبخند زدن، دعوت کردن دیگران، تشریک مساعی و توجه به ظاهر آراسته داشتن وجود داشت. می توان این گونه تفسیر کرد که گروه بازیگر در کسب این چهار مهارت اجتماعی موفق بوده است. می توان استنباط کرد که در پانتومیم ها این چند مهارت بیشتر از بقیه وجود داشته و به علت تمرینات مکرر گروه نمایش، تأثیر بیشتری بر افراد درگیر نمایش داشته است.

۹- در مقایسه ای که میان گروه تماشاگر و گواه به منظور بررسی هشت مهارت فرعی مهارتهای اجتماعی انجام گرفت، تنها در مهارت لبخند زدن تفاوت معناداری به دست آمد (جدول شماره ۴). می توان این گونه تفسیر کرد که گروه تماشاگر در طول تماشای هشت نمایش پانتومیم تنها مهارت لبخند زدن را کسب کرده است و دلیل این امر می تواند وجود این مهارت در تقریباً تمامی نمایشها باشد که خود سبب بروز آن در کودکان شده است.

دلیل کسب نکردن هفت مهارت دیگر ممکن است عدم درک کودکان از نمایشهای بدون کلام باشد و یا کم بودن تعداد پانتومیم هایی که مهارتهای فرعی را در خود جای داده بودند. شاید اگر تعداد پانتومیم ها بیشتر شود نتایج دلخواه به دست آید.

۱۰- نتایج دو گروه دختر و پسر بازیگر در مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی در جدول ۶ آمده است.

با آلفای ۰/۰۵ تفاوت معنی داری در مهارتهای احترام گذاشتن به دیگران، پیوستن به فعالیتهای در حال انجام، دعوت کردن دیگران و مهارتهای گفت و شنود به دست آمد.

با مراجعه به میانگین دو گروه دختران و پسران مشاهده می شود که میانگین رتبه ای در پسران بیش از دختران است و این نتیجه با عقیده نیل (۱۹۷۳) کاملاً متفاوت است. او معتقد بود که دختران در یادگیری از طریق بازیهای نمایشی عملکرد بهتری دارند. دلیل این نتیجه می تواند توجه، درک و علاقه بیشتر پسران در مقایسه با دختران به چهار مهارت فوق باشد و یا عملکرد خانواده و مربیان کودکان و تشویق آنان نسبت به این مهارتها که در فرهنگ ایرانی متداول است.

۱۱- مهارتهای فرعی مهارت اجتماعی در دختران و پسران تماشاگر نیز مقایسه شد. جدول شماره ۸ نشان داد که تفاوت بین این دو گروه در مهارتهای گفت و شنود، پیوستن به جمع و توجه به ظاهر آراسته داشتن، دیده می شود. توجه به میانگین ها نشان می دهد که میانگین رتبه ای دختران بالاتر از پسران است یعنی دخترها در کسب این مهارتها از طریق مشاهده موفق تر بوده اند.

دلیل این امر می تواند توجه و دقت و حوصله بیشتر دختران در هنگام مشاهده باشد و یا علاقه بیشتر آنان به نمایشها و افرادی که نمایش نشان داده شده است سبب این اجرا می کردند. ممکن است نتیجه ای که در پایان نمایش نشان داده شده است سبب این تفاوت شده باشد. ولی در کل، دخترها از راه تماشای نمایش و به عبارت دیگر یادگیری مشاهده ای و تقلید موفق تر از پسرها بوده اند و بر عکس در یادگیری از طریق اینفای نقش، پسرها نتیجه بهتری نسبت به دخترها داشته اند.

پیوست

آزمون مهارت‌های اجتماعی کودکان

لطفاً پاسخی را که در کودک مورد نظر مشاهده کرده‌اید، در محل مناسب با گذاشتن علامت x مشخص نمایید.

مشخصات کودک: نام و نام خانوادگی سن: جنس:

اصلاً	به ندرت	گاهی	غالباً	کاملاً	
☐	☐	☐	☐	☐	۱- کودک به دیگران لبخند می‌زند.
☐	☐	☐	☐	☐	۲- کودک هنگام روبه‌رو شدن با اشخاص آشنا سلام می‌کند.
☐	☐	☐	☐	☐	۳- کودک هنگام ورود به کلاس به قسمت خلوت کلاس می‌رود.
☐	☐	☐	☐	☐	۴- کودک بچه‌های دیگر را در بازی خود شریک نمی‌کند.
☐	☐	☐	☐	☐	۵- کودک روان صحبت می‌کند.
☐	☐	☐	☐	☐	۶- کودک در انجام کارها به دیگران کمک می‌کند.
☐	☐	☐	☐	☐	۷- کودک صورت و دستهای خود را تمیز نگه می‌دارد.
☐	☐	☐	☐	☐	۸- کودک به لبخند دیگران پاسخ می‌دهد.
☐	☐	☐	☐	☐	۹- کودک بدون اجازه از کلاس خارج می‌شود.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۰- کودک به فعالیتهای دسته‌جمعی علاقه‌مند است.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۱- کودک دیگران را به بازی گروهی دعوت می‌کند.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۲- کودک در هنگام ورود در جمع به طرف دوستان خود می‌رود و با آنها بازی می‌کند.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۳- کودک اسباب‌بازی خود را به دیگران می‌دهد.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۴- لباسهای کودک تمیز است.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۵- کودک بموقع و بجای می‌خندد.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۶- کودک مقررات کلاس را رعایت می‌کند.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۷- کودک صبر می‌کند تا دیگران او را به بازی دعوت کنند.
☐	☐	☐	☐	☐	۱۸- کودک دیگران را به بازی دعوت نمی‌کند.

- ۱۹- کودک هنگام صحبت با دیگران به راحتی منظور خود را بیان می‌کند.
- ۲۰- کودک در استفاده از آبرنگ و مداد رنگی با دیگران شریک می‌شود.
- ۲۱- کودک کثیف بودن لباس دوستش را به او تذکر می‌دهد.
- ۲۲- کودک هنگام مواجه شدن با دوستان لبخند می‌زند.
- ۲۳- کودک متقابلاً جواب سلام دیگران را می‌دهد.
- ۲۴- کودک در بازی همسالان شرکت می‌کند.
- ۲۵- کودک بچه‌های دیگر را دور خود جمع می‌کند.
- ۲۶- کودک مطلبی را در جمع بیان می‌کند.
- ۲۷- کودک به مری خود احترام می‌گذارد.
- ۲۸- کودک برای نشستن دست و صورت، دوست خود را ملامت می‌کند.
- ۲۹- کودک نسبت به لبخند زدن دیگران بی تفاوت است.
- ۳۰- کودک سخنان دیگران را قطع می‌کند تا خودش صحبت کند.
- ۳۱- کودک هنگامی که دیگران در حال بازی هستند وارد بازی آنها نمی‌شود.
- ۳۲- کودک دوستان خود را در بازی شرکت می‌دهد.
- ۳۳- کودک در جمع ساکت است.
- ۳۴- کودک وسایل خود را به دیگران می‌دهد.
- ۳۵- مرتب بودن موها برای کودک مهم است.
- ۳۶- کودک از بودن در جمع لذت می‌برد.
- ۳۷- کودک به راحتی وارد جمع بچه‌های دیگر می‌شود.
- ۳۸- کودک کمرو است.
- ۳۹- کودک خود را از کار گروهی کنار می‌کشد.
- ۴۰- کودک برای دوست شدن با دیگران پیشقدم می‌شود.

منابع

- احدی، ح، ش بنی جمالی. (۱۳۷۳)، روانشناسی رشد، تهران، نشر بنیاد.
- راس، آ. روانشناسی شخصیت نظریه‌ها و فرایندها، ترجمه س. جمالفر، (۱۳۷۵)، تهران، انتشارات بعثت.
- ریاحی، (۱۳۷۰)، رمز و راز دنیای کودک، تهران، نشر اشراقیه.
- سیاسی، ع. (۱۳۷۴)، نظریه‌های شخصیت با مکاتب روانشناسی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- کارتلیج، جی و جی اف میلین. آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان، ترجمه م. ح. نظری‌نژاد. (۱۳۷۲)، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- گنجی، ح. (۱۳۷۴)، آزمون‌های روانی، مبانی نظری و عملی، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- مقدسی، ح. (۱۳۷۲)، روانشناسی هنر برای کودکان عادی و استثنایی، تهران، انتشارات فرزاتگان.
- نیل، آ. اس. کودکان را آزاد و مستقل تربیت کنیم، ترجمه ع. صرافان. (۱۳۷۳)، تهران، انتشارات داستان.
- هترینگتون، ای ور. پارک. روانشناسی کودک از دیدگاه معاصر، ترجمه ج. طهوریان، (۱۳۷۳)، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- هرگنهان، بی. آر و ام. اچ. السون. مقدمه‌ای بر نظریه‌های یادگیری، ترجمه ع. سیف. (۱۳۷۴)، تهران، نشر دانا.
- SLAVIN, R.E. (1994). *Educational psychology*. 4th. ed. Boston: Allyn and Bacon co.
- WEAVER, M.B. (1992). *Theatre for young audiences Anglophone canada*, Empowering the children. Toronto: University of Tronto press.